

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 340.14;346.9
DOI 10.32782/2523-4269-2023-85-3-7

Васильєв Сергій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3226-6981>

ГЕТЕРАРХІЧНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ LEX MERCATORIA У СФЕРІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ

У статті зроблено спробу дослідити сучасну сутність концепції lex mercatoria під кутом історичних передумов формування автономної системи норм під впливом глобалізаційних процесів. Розглянуто питання новітніх форм та правил використання lex mercatoria в сучасній системі нормативного регулювання транскордонних відносин.

Доведено, що основою дослідження концепції lex mercatoria є ідея юридичного плюралізму, що передбачає необхідність визнання в правовій доктрині нового сучасного розуміння права як поліцентричної соціальної системи, що передбачає визнання диференціації форм регулювання суспільних відносин.

Зазначається, що саме інтерпретація середньовічного lex mercatoria як автономної правової системи дає змогу говорити про спроби формування сучасної моделі глобального комерційного або транснаціонального права, що поширюється за межі державних кордонів і державного управління.

Ключові слова: *правова глобалізація, концепція lex mercatoria, транскордонні норми, транснаціональне судочинство, процесуальна автономія, м'яке право, гетерархія.*

Постановка проблеми. Стан правової глобалізації зумовлює активізацію правових дискусій щодо повноцінного застосування в міжнародно-правовому обігу *lex mercatoria*, яка отримала свій первісний прояв ще в середньовіччі. Формування *lex mercatoria* стає сучасним трендом, що закладає бездержавні та інформаційно-електронні засади мережевого типу правопорядку, у якому правила і процедури формуються без прямого та імперативного впливу держави. Водночас такі тенденції мають місце не лише на наднаціональному чи національному рівнях, а й на субнаціональному рівні; тим більше, що вони можуть набувати інтерсубнаціонального рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам концепції *lex mercatoria* присвячено наукові дослідження таких учених-фундаторів, як Г. Дж. Берман (*Harold J. Berman*), Б. Голдман (*B. Goldman*), О. Ландо (*O. Lando*), П. Вуд (*P. Wood*), А. Ловенфельд (*A. Lowenfeld*), П. Шлехтрайм (*P. Schlechtreim*), К. Шмітгофф (*C. Schmitthoff*) та ін. Серед національних дослідників слід указати на В. Корецького, О. Мережка, Ю. Притику, А. Смітюха.

У своїх роботах науковці зосереджували особливу увагу на становленні та еволюції концепції *lex*

mercatoria, а також її впливі на формування різних юридичних конструкцій у комерційному праві. На жаль, поза увагою наукової спільноти залишаються питання про застосування концепції *lex mercatoria* при вирішенні в судовому порядку комерційних спорів на транснаціональному рівні, про можливе формування при цьому процесуальної автономії і, відповідно, про сучасні тенденції плюралізму в праві. Вирішенню саме цих питань і присвячено наше дослідження.

Метою статті є теоретичне осмислення наявної концепції *lex mercatoria* у сфері наднаціональної юрисдикції як тенденції процесуальної автономії в умовах гетерархії сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. У науковій доктрині відсутнє єдине розуміння сутності такого явища, як *lex mercatoria*, причому це стосується як національної, так і міжнародної наукової думки. Так, можна зазначити кілька підходів до розуміння сутності *lex mercatoria*, наприклад, це: (а) автономна система права міжнародного співтовариства комерсантів, що існує незалежно від конкретних національних систем [1, с. 113–126]; (б) сукупність норм, достатня для вирішення міжнародних комерційних спорів, що діють альтернативно щодо національного права [2, с. 50]; (в) доповнення до націо-

нального права, що підлягає застосуванню та існує як консолідація звичаїв та практик у міжнародній торгівлі, наприклад, як «субправо» або “*paralegal law*” [3].

Але якщо спробувати узагальнити різні погляди, то *lex mercatoria* можна визначити як право, що створюється самими учасниками недержавної комерційної угоди, тобто фактично *lex mercatoria* – це система звичаїв, що діють протягом тривалого періоду – так званий «заведений порядок».

Нерідко *lex mercatoria* ототожнюють з таким явищем, як «транснаціональне право», що видається не цілком коректним. Поняття «транснаціональне право» є ширшим за змістом, оскільки воно охоплює всі види транскордонної активності, що підпадають під дію міжнародного публічного й приватного права, а також інших правових норм, які не входять до цих двох груп. Своєю чергою, термін *lex mercatoria* використовують стосовно лише тієї сфери транснаціонального торгового права, яка здебільшого є неписаною.

Отже, немає загальноприйнятої дефініції терміна *lex mercatoria*, і здебільшого наявні визначення лише частково допомагають зрозуміти природу цього феномену. Тому слід погодитися з думкою тих авторів, які проголошують, що “*lex mercatoria*... – це не самодостатня система, що охоплює всі аспекти міжнародного торговельного права, а скоріше джерело права, яке увібрало в себе звичаї, конвенції, прецеденти та елементи національного законодавства», а отже, *lex mercatoria* може й має розглядатися як альтернатива праву колізійному, що містить у собі певну складність та непереконливість.

Основною метою існування та розвитку всієї системи *lex mercatoria* є упорядкування відносин, що виникають у міжнародному комерційному обороті.

Норми *lex mercatoria* є позадержавним регулюванням транскордонних угод, коли заінтересовані сторони можуть звернутися до *lex mercatoria* в таких випадках: у разі прямого посилання на них у контракті на основі автономії волі сторін; у випадках, коли неможливо встановити застосовне право; для тлумачення та заповнення прогалів національно-правового та міжнародно-правового регулювання.

Як зазначає Б. Бенсон (*Bruce L. Benson*), транснаціональні норми мають «спокусливі характеристики»: (1) універсальний характер; (2) гнучкість та активну здатність розвиватися; (3) неформальність та швидкісний заряд; (4) опору на торгові звичаї та практику [4].

Іншими словами, *lex mercatoria* – це заснована на практиці міжнародної торгівлі позанаціональна система договірних зобов’язальних прав, що самовідтворюється міжнародним діловим співтовариством та становить позанаціональний сегмент права міжнародної торгівлі, призначена забезпечити задовільне регулювання міжнародного комерційного обороту через автономне або субсидіарне застосування та пристосувати право міжнародної торгівлі до умов сучасності за відсутності державного й міждержавного регулювання [5, с. 14].

З огляду на вищезазначене, концепцію *lex mercatoria* можна визначити як вияв глобалізації права, що передбачає існування «норм (законів) поза державою», які регулюють транснаціональні комерційні відносини та способи їх захисту, не пропануючи національної (державної) ідентифікації, кодифікації чи ієрархії зазначених норм.

Відповідними сучасними способами залучення *lex mercatoria* до регулювання міжнародного комерційного обороту є: (1) надання звичаю міжнародної торгівлі статусу юридично обов’язкової норми; (2) використання

норм *lex mercatoria* для створення нормативно-правових актів; (3) визнання сили арбітражних рішень, винесених на підставі норм *lex mercatoria*.

Однією з ключових проблем “концепції *lex mercatoria*” є побудова системи джерел *lex mercatoria*.

Коло джерел *lex mercatoria* різноманітне й об’єднує регулятори різної юридичної сили та правової природи, як створені державами, так і ці, що виникають спонтанно.

Усі джерела *lex mercatoria* можна умовно розділити на основні й допоміжні. При цьому важливо відзначити, що на сьогоднішній день немає вичерпного переліку джерел *lex mercatoria*. Різні автори по-різному оцінюють і значущість того чи того джерела *lex mercatoria*.

До основних джерел *lex mercatoria* в юридичній літературі найчастіше зараховують: міжнародні торговельні звичаї та узвичаєння (*usages*); норми міжнародного публічного права; загальні принципи права, визнані всіма чи більшістю країн, які беруть активну участь у міжнародній торгівлі; типові (модельні) закони, розроблювальні на міжнародному рівні як модель для національних нормативних актів з певного питання; рішення міжнародних комерційних арбітражів; типові проформи і контракти.

Допоміжними джерелами *lex mercatoria*, що мають менше значення порівняно з основними джерелами, є такі: ділова практика; кодекси поведінки; рекомендаційні документи міжнародних організацій; доктрина і праці видатних юристів; «саморегульовані контракти» (*contrat sans loi*).

Застосування *lex mercatoria* верифікується насамперед через судову практику. Прикладом може слугувати визнання Американською асоціацією адвокатів (*ABA, American Bar Association*) як власне природного права *law merchant* при вирішенні спорів, пов’язаних з інтернетом. Тут просто є певні різночитання, оскільки застосування *lex mercatoria* ґрунтується насамперед у третейських судах, які часто критикують за конфіденційність ухвалюваних рішень, які можуть іти врозріз зі сталою практикою (*well established case-law*) державних судів. Однак діяльність комерційного арбітражу стосується переважно ділової сфери, для якої ключовим питанням є збереження довірливих відносин між контрагентами, що може мати чи не вирішальне значення за такої специфічної структури ринку, де переважають домінувальні суб’єкти господарювання або контрагент є виробником продукції, яку складно замінити аналогом як комплектуючого складника при виробництві певної продукції. Врешті-решт ці питання також упираються в міркування процесуальної автономії. Водночас ніщо не заважає оскаржити рішення третейського арбітражу в разі грубого порушення вимог належної правової процедури, що саме по собі має наслідком істотне порушення балансу інтересів та прав сторін по договору. За допомогою цього механізму й забезпечується єдність судової практики та стандарти верховенства права [6, с. 137].

Слід звернути увагу, що в арбітражній практиці отримала схвалення ідея прямого застосування *lex mercatoria* без звернення до колізійних норм у таких випадках: (а) коли право держави, на яке вказує колізійна норма, не дає чіткої відповіді щодо предмета спору; (б) коли застосування національної правової норми зумовлює результат, який суперечить розумним очікуванням сторін; (в) коли національна правова норма не відповідає вимогам міжнародної торгівлі [7, с. 224].

У зарубіжній літературі для позначення норм, не похідних від держави, але застосованих для регулювання транскордонних приватноправових відносин, використовують термін *new lex mercatoria* [8, с. 215–223], який інколи проявляється і в кодифікованих нормах. Так, наприклад, у 1994 році розроблено Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА), а у 1999-му – Принципи Європейського договірної права. Якщо принципи УНІДРУА застосовують лише до міжнародних комерційних договорів, то Європейські принципи можуть застосовувати як до державних договорів, так і до недержавних угод, наприклад, до споживчих. Тому не випадково висловлюється думка, що принципи УНІДРУА слід уважати джерелами нового *lex mercatoria*.

Так, Ф. Маррелла (*F. Marrella*), досліджуючи проблеми вибору права, що потребує застосування, розглядає Принципи УНІДРУА як новий інструмент для арбітрів міжнародних арбітражів. За необхідності застосування національного права до того чи того спору арбітри можуть застосовувати національні норми, що співвідносяться з принципами УНІДРУА. Іншими словами, Принципи УНІДРУА можуть використати арбітри для надання транснаціонального статусу нормам національного законодавства. Автор позначає такий метод як транснаціональний тест (Т-тест, або тест TNT) юридичних рішень, ухвалених на основі норм внутрішнього законодавства. Така практика, на його думку, може стати поворотним пунктом в еволюції колізійного способу регулювання, що застосовується в практиці міжнародного арбітражу [9]. Після того як належне національне право було визначено, арбітри, використовуючи об'єктивний інструмент для перевірки, можуть оцінити, чи перебувають норми, витягнуті з внутрішньої правової системи, у гармонії із загальноновизнаними та універсальними принципами міжнародного договірної права, які є в Принципах УНІДРУА.

Отже, транснаціональні норми є певним «мірилом» для норм національного права, і застосування перших у цьому ключі є методом адаптації національного права, створеного переважно для регулювання внутрішньодержавних відносин з метою вирішення транскордонних комерційних спорів. Примітно, що транснаціональні норми в такому разі не є конкурувальною системою норм, не нівелюють значущість норм національного права, а лише згладжують негативні аспекти колізійного способу регулювання, даючи змогу зробити результат правозастосування певною мірою передбачуваним. Вибір іноземного права породжує впевненість, що в разі виникнення спору при його вирішенні суд керуватиметься тими нормами національного права, які є щонайменше співвідносними з міжнародними принципами транскордонної торгівлі, що знайшли свій відбиток у транснаціональних нормах [10].

Крім того, слід звернути увагу на такі документи, як «Принципи вибору права, застосовного до міжнародних комерційних контрактів» (2015), «Позанациональні норми як застосовне право в міжнародних комерційних контрактах, що інкорпують типові контракти МТП» (2015). Ці документи є безпрецедентними й розроблені в розвиток «нейтральних правових стандартів» міжнародних контрактів. Особливістю зазначених документів є закріплення терміна «право, обране сторонами». Таким правом можуть бути норми права, які є загальноновизнаними на міжнародному, наднаціональному або регіональному рівнях як нейтральний і збалансований звід правил, якщо інше не передбачено законом країни

Отже, *lex mercatoria* набуло більш передбачуваного, послідовного характеру, що руйнує уявлення про його

невизначеність і непередбачуваність. Значущість офіційно закріплених вищезазначених принципів та правил полягає саме в тому, що тепер їх можна пред'явити перед судом, а особи, які підпадають під дію цих принципів та правил, можуть їх знайти та ознайомитися, що значно підвищує авторитет *lex mercatoria*, робить це право визначеним та доказовим [11, с. 66].

Отже, концепцію *lex mercatoria* можна визначити як модель правової гармонізації або навіть уніфікації, що поширюється за межі державних кордонів і державного управління.

Застосування правил *lex mercatoria* – це прояв автономії волі сторін, яка обмежується застереженням про публічний порядок та імперативними нормами національного права. І якщо юридична сила норм права ґрунтується на їхній похідності від держави, то застосовність норм *lex mercatoria* залежить від волі самих сторін контракту, суб'єктів господарювання.

Концепція *lex mercatoria* – це ефективний правовий засіб для вирішення комерційних спорів, ускладнених іноземним елементом. Він містить звичай міжнародного торговельного обороту й має гнучкий характер. Так, уносячи в договір арбітражне застереження, торговельні партнери з різних країн мають право передбачити відсилання до *lex mercatoria* в разі виникнення спірної ситуації. Арбітражні та інші квазісудові органи мають виявляти повагу до такого вибору й застосовувати *lex mercatoria* для врегулювання спору. Крім того, застосування *lex mercatoria* допомагає уникати вибору (дилеми) щодо визначення права, яке може бути застосовано для вирішення спірної ситуації.

Не випадково в юридичній літературі звертається увага те, що під час судового провадження (а) арбітражі зобов'язані поважати вибір сторонами належних правових норм (зокрема, *lex mercatoria*), вирішувати спір з урахуванням звичаїв міжнародної торгівлі та умов договору, але не зобов'язані застосовувати саме національне право певної держави; (б) перегляд, відмова у визнанні або виконанні арбітражного рішення з тих мотивів, що воно прийняте відповідно до норм *lex mercatoria*, неможливі. Що ж до виконання арбітражного рішення, ухваленого відповідно до норм *lex mercatoria*, то це свідчить про визнання державою того, що в об'єктивній реальності вже є норма належної поведінки, яку міжнародне ділове співтовариство розуміє як право. Держава не визначає її зміст, а лише забезпечує її застосування, як вона визнає та застосовує, відповідно до колізійних норм, приватне право інших держав, бо приватне право, незалежно від способу його виникнення, стосується інтересів окремих осіб, а не держави загалом [5, с. 7].

З огляду на це висловлюється думка, що норми *lex mercatoria* слід уважати неформальними джерелами регулювання транскордонних комерційних відносин, тобто актами «м'якого» права [12, с. 14–21], що зумовлено розширенням сфери застосування принципу автономії волі сторін і, як наслідок, переходом від державно-правового регулювання до саморегуляції суб'єктами господарювання своїх відносин. Зазначені акти «м'якого» права не є джерелами права в традиційному розумінні, але є важливими практичними регуляторами міжнародних комерційних відносин. З указаною позицією не можна не погодитися.

Враховуючи, що акти «м'якого» права можуть бути своєрідним орієнтиром для законодавчих і судових органів, а також дають змогу долати прогалини правового регулювання, деякі вчені висувують концепцію формування в сучасних умовах автономного арбітражного

(процесуального) правопорядку (*arbitration legal order*) [13], оскільки джерелом такого правопорядку є сукупність принципів та норм, які є транснаціональними через те, що вони виробляються в процесі здійснення реальної практики міжнародного судочинства (арбітражу).

Тобто транскордонні приватно-правові відносини є своєрідним генератором суспільних відносин, що трансформуються, особливо в умовах розвитку інформаційно-комунікативних технологій (онлайн-контракти, smart-контракти, онлайн-арбітраж, Blockchain-арбітраж), що свідчить про їх делокалізованість та наявність зв'язків з різними правопорядками, високий ступінь автономії їх учасників, зокрема в частині вибору застосування права та способу вирішення спорів.

Отже, прослідковується розширення масиву норм позадержавного регулювання разом зі зростанням кількості недержавних інституцій щодо вирішення спорів. Значний пласт транскордонних приватноправових відносин зрушується в «сіру зону» – у бік неправових реальностей, не акцептованих позитивістською правовою парадигмою. Отже, створюється ефект «запаралелювання» соціальних реальностей та відповідних їм нормативних та інституційних надбудов [14, с. 623].

Вищезазначене свідчить про те, що традиційний інструментарій дослідження правових комунікації на транснаціональному рівні не відбиває її сучасного гетерогенного характеру. Більш глибоко феномен взаємодоповнення та взаємозалежності горизонтальних і вертикальних процесів у транснаціональному судочинстві стає можливим розглянути, звернувшись до поняття «гетерархія», спрямованого на виявлення та облік такої специфіки в складних системах, а також на подання комбінування мережових та ієрархічних структур як найбільш ефективного способу розвитку й адаптації. Саме застосування такого явища, як «гетерархія», що використовується для дослідження складних систем з неоднорідним внутрішнім устроєм,

посилює аналіз транснаціонального правового поля, що характеризується зміщенням фокусу уваги з національних ієрархічних правових джерел на позадержавні нетрадиційні.

Особливий статус концепції *lex mercatoria* дає змогу говорити про *гетерархію* окремих процесуальних норм та правил, які оперативні й адекватно реагують на суспільні запити глобального виміру на засадах верховенства права й процесуальної автономії.

Висновки. *Lex mercatoria* можна розглядати як систему приватно створених транснаціональних норм з квазіправовим ефектом, що повноцінно використовується у формуванні різноманітних юридичних конструкцій у комерційному праві, набуває офіційної юридичної сили та може забезпечуватися юрисдикційними процедурами.

Використання норм *lex mercatoria* демонструє процес взаємопроникнення правового та неправового методів регулювання, що призводить до зменшення кількості прогалин, підвищення ступеня мобільності регулятивних механізмів, появи гібридних (комбінованих) механізмів регулювання та ін.

Концепція *lex mercatoria* сприяє відходу від такої моделі судочинства з іноземними елементами, коли національні правопорядки могли розглядатися екссклюзивним підґрунтям вирішення транснаціонального комерційного спору. Зазначена концепція, показуючи перспективний потенціал, пропонує нову конструкцію транскордонного права, підвищує роль суду та суддів у будівництві нової системи нормоустрою порівняно із законодавцем, остаточно закріплює картину процесуальної автономії.

Формування нових регулятивних моделей на рівні транскордонних відносин дає змогу запропонувати й новітній інструментарій їх дослідження, наприклад, гетерархічну модель, яка характеризується своєю поліцентричністю.

Список використаних джерел

1. Goldman B. The Applicable Law: General Principles of Law – the Lex Mercatoria. Contemporary Problems in International Arbitration. Law ed. London, 1986. P. 113–126.
2. Lowenfeld A. Lex mercatoria: An Arbitrator's View. New York: Transnational Juris Publications, 1990. P. 37–59.
3. Riedl K. The Work of the Lando-Commission from an Alternative Viewpoint. *European Review of private Law*. 2000. Issue 1. URL: <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/Riedl.html> (дата звернення: 08.10.2023)
4. Benson B. L. The spontaneous evolution of commercial law. *Southern economic journal*. Vol. 55. No. 3 (Jan., 1989). P. 644–661. <https://doi.org/10.2307/1059579>
5. Смітюх А.В. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА та lex mercatoria в контексті міжнародного приватного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2004. 19 с.
6. Правове регулювання економічної системи: інституції, правила, процедури : монографія / за ред. проф. М. В. Савчина. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 830 с.
7. Лис Г. І. Lex mercatoria як право, яке застосовується міжнародним комерційним арбітражем для розгляду спору по суті. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 221–226.
8. Cooter R. D. Structural Adjudication and the New Law Merchant: A Model of Decentralized Law. *International Review of Law and Economics*. 1994. Vol. 14. P. 215–223.
9. Marrella F. Choice of Law in Third-Millennium Arbitrations: 36 Vanderbilt Law Review 1137 (2021). URL: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vjtl/vol36/iss4/3/> (дата звернення: 08.10.2023)
10. Мережко О. О. Lex mercatoria: теорія і принципи транснаціонального торгівельного права : монографія. Київ : Таксон, 1999. 416 с.
11. Bonell M.J. An International Restatement of Contract Law: The Unidroit Principles of International Commercial Contracts. Martin us Nijh off Publishers, 2009. 691 с.
12. Головач Г. О. Місце м'якого права в концепціях праворозуміння. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 32. С. 14–21.
13. Gaillard E. Legal Theory of International Arbitration. Leiden; Boston, 2010. URL: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004186415.i-196.2> (дата звернення: 09.10.2023)
14. Riles A. The Anti-network: Private Global Governance, Legal Knowledge, and the Legitimacy of the State. *American Journal of contemporary law*. 2008. Vol. 56. P. 623.

References

1. Goldman, B. (1986). *The Applicable Law: General Principles of Law – the Lex Mercatoria*. Contemporary Problems in International Arbitration. Law ed. London. P. 113–126.
2. Lowenfeld, A. (1990). *Lex mercatoria: An Arbitrator's View*. New York: Transnational Juris Publications. p. 50.
3. Riedl, K. (2000). The Work of the Lando-Commission from an Alternative Viewpoint. *European Review of private Law*. Issue 1. Retrieved from: <https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/Riedl.html> (data zvernennya: 08.10.2023)
4. Benson, B.L. (1989). The spontaneous evolution of commercial law. *Southern economic journal*. Vol. 55. No. 3. Pp. 644–661. <https://doi.org/10.2307/1059579> (data zvernennya: 08.10.2023)
5. Smityukh, A.V. (2004). Principy mizhnarodnih komerciy nih dogovoriv UNIDRUA ta lex mercatoria v kontekste mizhnarodnogo privatnogo prava [UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and lex mercatoria in the light of the International Private Law]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa. 19 s. [in Ukrainian].
6. Pravove reguluvannya ekonomichnoy sistemy: institucii, pravila, procedury [Legal regulation of the economic system: institutions, rules, procedures]: monografiya / za red. prof. M. V. Savcina. Odesa : Vidavnic hий dim “Gelvenika”. 830 s. [in Ukrainian].
7. Lis, G.I. (2012). Lex mercatoria yak pravo, yake zastosovuetsya mizhnarodnim komerciy nim arbitrazhem dla rozglaydu sporu po suty [Lex mercatoria as the law applied by international commercial arbitration to consider the dispute on the merits]. *Universitetsky naukovy zapisky*. 4 (44). S. 224. [in Ukrainian].
8. Cooter, R.D. (1994). Structural Adjudication and the New Law Merchant: A Model of Decentralized Law. *International Review of Law and Economics*. Vol. 14. P. 215–223.
9. Marrella, F. (2021). Choice of Law in Third-Millennium Arbitrations: 36 Vanderbilt Law Review 1137. Retrieved from: <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vjtl/vol36/iss4/3/> (data zvernennya: 08.10.2023)
10. Merezhko, O. O. (1999). Lex mercatoria: teoriya i principy transnacionalnogo torgivelnogo prava [Lex mercatoria: theory and principles of transnational trade law]: monografiya. Kiev: Takson. 416 s. [in Ukrainian].
11. Bonel, M. J. (2009). *An International Restatement of Contract Law: The Unidroit Principles of International Commercial Contracts*. Martin us Nijh off Publishers. P. 66.
12. Golovach, G. O. (2020). Misce myakogo prava v koncepciyah pravorozuminnya [The place of soft law in the concepts of legal understanding]. *Naukovi zapusky Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu*. 32. C. 14–21 [in Ukrainian].
13. Gaillard, E. (2010). *Legal Theory of International Arbitration*. Leiden; Boston. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004186415.i-196.2> (data zvernennya: 09.10.2023).
14. Riles, A. (2008). The Anti-network: Private Global Governance, Legal Knowledge, and the Legitimacy of the State. *American Journal of contemporary law*. 2008. Vol. 56. p. 623.

Vasyliiev Sergii,

PhD in Legal Sciences, Associate Professor

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3226-6981>

HETERARCHY OF THE CONCEPT OF LEX MERCATORIA IN THE FIELD OF PROCEDURAL AUTONOMY

The article makes an attempt to study the modern essence of the lex mercatoria concept from the perspective of the historical background of the formation of an autonomous system of rules under the influence of globalization processes. The author examines the issues of the latest forms and rules of lex mercatoria application in the modern system of regulatory framework for cross-border relations. It is proved that the study of the lex mercatoria concept is based on the idea of legal pluralism, which implies the need to recognize in the legal doctrine a new modern understanding of law as a polycentric social system, which implies recognition of differentiation of forms of regulation of social relations. The author analyzes the correlation of lex mercatoria rules with related categories. It is determined that although they are located in the transnational legal space, they combine the features inherent in both formal and informal law. The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the conditions of development and peculiarities of practical implementation of the lex mercatoria concept in the field of supranational jurisdiction as a trend of procedural autonomy in the context of the modern society's heterarchy. Lex mercatoria can be viewed as a system of privately created transnational rules with quasi-legal effect, which is fully used in the formation of various legal structures in commercial law, acquires official legal force and can be enforced by jurisdictional procedures. The use of lex mercatoria rules plays an important role in the interpenetration of legal and non-legal methods of regulation, which leads to a reduction in the number of gaps, an increase in the degree of mobility of regulatory mechanisms, the emergence of hybrid (combined) regulatory mechanisms, etc. The concept of lex mercatoria contributes to a shift away from a model of judicial proceedings with foreign elements, when national legal orders could be considered the exclusive basis for resolving a transnational commercial dispute. This concept, showing promising potential, offers a new construction of cross-border law, enhances the role of the court and judges in building a new system of rule-making compared to the legislator, and finally consolidates the picture of procedural autonomy. The formation of new regulatory models at the level of transboundary relations allows us to offer the latest tools for their study, for example, a heterarchical model.

Key words: legal globalization, concept of lex mercatoria, cross-border norms, transnational justice, procedural autonomy, soft law, heterarchy.

Надіслано до редколегії 24.11.2023